

INZICHT IN TOEZICHT
REGARDS SUR LE CONTRÔLE

INHOUD

TABLE DES MATIÈRES

Voorwoord – Préface..... v
Sabine DE BETHUNE, Voorzitster Senaat – Présidente du Sénat

De weg naar volwassenheid – Sur la voie de la maturité
Guy RAPAILLE, Voorzitter Vast Comité I – Président Comité permanent R ix

Afkortingen – Abréviations xxvii

Hoofdstuk I.

Democratische controle op de inlichtingendiensten van 1830 tot 2013..... 1

Chapitre I.

Le contrôle démocratique sur les services de renseignement de 1830 à 2013 . . 1

161 jaar wachten op parlementaire controle

Paul PONSAERS..... 7

1. De Belgische onafhankelijkheid, de Openbare Veiligheid en de Orangisten..... 8
2. Centralisme en gemeentelijke autonomie op gespannen voet..... 14
3. De twee wereldoorlogen 18
4. De Koude Oorlog..... 22
5. Besluit: dan toch parlementaire controle 26

Van parlementaire onderzoekscommissie over Pinksterplan tot Toezichtwet

Tony VAN PARYS..... 29

1. Parlementaire onderzoekscommissies aan de basis van de Wet van 18 juli 1991..... 29
2. Het Pinksterplan van de Regering 30
3. De parlementaire discussie over de Toezichtwet 32
  - 3.1. Een instelling met een eigen karakter, gehecht aan het Parlement . . 33
  - 3.2. De verhouding tussen de interne en de externe controle..... 35
  - 3.3. Het ontbreken van een wet op de inlichtingendiensten..... 36

4.	Nog één heikele kwestie: het parlementair toezicht op de inlichtingendiensten is niet sluitend	39
La création d'un organe extérieur de contrôle : une révélation positive ou un échec pour les institutions du Royaume ?		
	Stéphan SCHEWEBACH	41
De wetsgeschiedenis van 1991 tot 2013		
	Wauter VAN LAETHEM	45
1.	De Wet van 18 juli 1991: driemaal toezicht op de inlichtingendiensten.	45
1.1.	Het Vast Comité I: een onafhankelijk, <i>sui generis</i> orgaan	46
1.2.	De Dienst Enquêtes I: een onderzoeksequipe met twee petjes	52
1.3.	De gemeenschappelijke vergaderingen P en I: een 'super-toezichtorgaan'	53
2.	De huishoudelijke reglementen van 28 april / 6 mei 1994	54
3.	De Wetten van 15 december 1993 en 21 december 1994: enkele technische wijzigingen	55
4.	De Wet van 30 juni 1996: het Vast Comité I en parlementaire onderzoeken	55
5.	De Wet van 30 november 1998: een referentiekader voor de beoordeling van inlichtingendiensten	56
6.	De Wet van 7 december 1998: aandacht voor de individuele klachtfunctie	57
7.	De eerste Wet van 11 december 1998: geheime informatie en veiligheidsmachtigingen	57
8.	De tweede Wet van 11 december 1998: het Beroepsorgaan inzake veiligheidsmachtigingen	59
9.	De Wet van 1 april 1999: een scherper toezicht op de toezichthouder . . .	59
9.1.	Samenstelling van het Vast Comité I: slechts één werkend lid	60
9.2.	Missie en opdrachten: verduidelijking van het mandaat	61
9.3.	Onderzoeksmogelijkheden: ongewijzigd	64
9.4.	Relatie met de wetgevende macht: verschuiving naar de Senaat(scommissie) en iets minder onafhankelijkheid voor het Comité	64
9.5.	Relatie met de uitvoerende macht: geen politieke controle	65
9.6.	Relatie met de rechterlijke macht: <i>status quo</i>	65
9.7.	Relatie met de burger: de klachtfunctie opnieuw ter discussie.	66
10.	Het Reglement van de Senaat van 10 november 1999	66
11.	De Wet van 20 juli 2000: een Comité met drie vaste leden	67
12.	De Wet van 3 april 2003: controle op de interceptiebevoegdheid van de ADIV	68

13.	De drie wetten van 3 mei 2003: nieuwe spelregels voor het Vast Comité P.	68
14.	De Wet van 3 mei 2005: nieuwe samenstelling en bevoegdheden voor het Beroepsorgaan.	70
15.	De Wet van 10 juli 2006: de oprichting van het OCAD en een nieuwe taak voor het gemeenschappelijke toezichtorgaan.	71
16.	De Wet van 4 februari 2010: twee nieuwe opdrachten in het kader van de bijzondere inlichtingenmethoden en enkele andere belangrijke ingrepen.	72
	16.1. Jurisdictionele controle.	73
	16.2. Prejudiciële adviezen.	74
	16.3. Andere belangrijke ingrepen.	75
17.	De Wet van 18 april 2010: langere mandaten en verschuivingen in de interne gezagsverhoudingen.	76
18.	De Wet van 9 februari 2011: horen van ex-leden van inlichtingendiensten.	77
19.	Enkele aanbevelingen bij wijze van conclusie.	77
De wonderjaren van het Comité		
	Raymond DECOUX.	81
1.	Een dak boven het hoofd.	81
2.	Een huishoudelijk reglement.	82
3.	De studiefase.	82
4.	Positionering en vertrouwen scheppen.	83
	4.1. Vijf verschillende persoonlijkheden in één collegiaal orgaan.	84
	4.2. Het Comité als bondgenoot voor de inlichtingendiensten.	84
	4.3. Vrijheid door de beperkte interesse van het Parlement en van de ministers.	85
	4.4. De relatie met het Vast Comité P.	86
5.	Uiteindelijk! De eerste toezichtonderzoeken.	86
6.	Besluit: de Toezichtwet als schoolvoorbeeld.	87
De 1999 à 2006 : les jalons de six années de contribution au contrôle parlementaire des services de renseignement		
	Jean-Claude DELEPIÈRE.	89
1.	Le 1 ^{er} février 1999 : un nouveau départ.	89
2.	Le contrôle des services de renseignement.	91
	2.1. Un changement de culture de la communauté du renseignement.	91
	2.2. Une interface entre les services de renseignement et la société civile au sens large.	92

2.3.	La recherche d'un équilibre en évolution : une démarche basée sur le dialogue et la légitimité démocratique réciproque.....	92
2.4.	Le renforcement de la crédibilité et du rôle du renseignement.....	93
3.	Enquêtes de contrôle importantes : rien de nouveau sous le soleil.....	94
3.1.	Sécurité de l'information.....	94
3.2.	L'islamisme.....	96
4.	Le défi des menaces dans un monde complexe.....	97
Le Comité permanent R depuis 2006 : la continuité dans le changement		
	Guy RAPAILLE.....	99
1.	La mise en œuvre de la Loi OCAM et ses implications pour le Comité..	101
2.	Enseignements tirés de quelques enquêtes marquantes.....	102
2.1.	Le suivi de l'islamisme radical : la durée des enquêtes et le danger des rapports intermédiaires.....	104
2.2.	L'affaire Belliraj : le rapport et les données classifiées.....	105
2.3.	Les dossiers réservés : la légitimité des services de renseignement	106
2.4.	Deux audits : une autre manière d'enquêter.....	106
3.	Compétence nouvelle : le contrôle <i>a posteriori</i> des méthodes particulières de recueil de données.....	107
4.	Investir dans sa réputation internationale.....	109
5.	Extériorisation du Comité permanent R en Belgique.....	110
6.	Initiatives particulières.....	111
7.	Et demain ?.....	112

Hoofdstuk II.

De controle op de inlichtingendiensten in een breder kader.....	115
--	------------

Chapitre II.

Le contrôle sur les services de renseignement dans un cadre élargi.....	115
--	------------

Control in the Circus

Interne controle bij de Veiligheid van de Staat

Alain WINANTS.....	121	
1.	Afbakening van het onderwerp.....	123
2.	Interne controle ter beveiliging van de informatievergaring.....	124
2.1.	De wettelijkheids- en veiligheidsprincipes.....	124
2.2.	De concrete structuren die de functie van interne veiligheid vorm geven.....	128
3.	Interne controle in de zin van organisatiebeheersing.....	131
3.1.	Aspecten van interne controle bij de VSSE.....	131

3.2.	De interne controlemechanismen binnen het ruimere concept van de organisatiebeheersing	131
3.3.	De controlemechanismen voor de opvolging van de strategiebepaling en -realisatie	132
4.	Interne controle door de uitoefening van hiërarchisch gezag	136
4.1.	De instructie van de minister van Justitie	137
4.2.	De instructie van de administrateur-generaal	137
5.	Conclusie	139

Le contrôle du SGRS par l'Exécutif

Comment naviguer au mieux entre les inconnues ?

Vincent DE LAET, Luc MARSIA et Jean-Arthur RÉGIBEAU	143
---	-----

1.	Pourquoi le SGRS existe-t-il ?	143
2.	Le contrôle <i>a priori</i>	145
3.	Les moyens d'investigation	145
4.	Un service professionnel	146
5.	Alors, tout va bien ?	146
6.	Le rôle nécessaire du Comité permanent R dans l'édifice	148

De andere tentakels van de octopus: zeven vormen van externe controle

Wauter VAN LAETHEM	151
--------------------------	-----

1.	Het Parlement en zijn Begeleidingscommissies	152
2.	Het Rekenhof	153
3.	De Privacycommissie	154
4.	De federale Ombudsman	156
5.	De administratieve rechters: de Raad van State en het Beroepsorgaan .	157
5.1.	Het Beroepsorgaan inzake veiligheidsmachtigingen, -attesten en -adviezen	158
5.2.	De Raad van State als annulatierechter	159
5.3.	De Raad van State en de toegang tot bestuursdocumenten	159
6.	De gewone rechtbanken	160
7.	De BIM-commissie	161
8.	Besluit	162

Foreseeability and safeguards in the area of security: Some comments on ECHR case law

Iain CAMERON	163
--------------------	-----

1.	The (limited) added value of the ECtHR case law	163
2.	Privacy and security agencies' access to social media and location data	164
3.	Foreseeability and safeguards: in general	169

4. Differential standards of foreseeability and differential safeguards? ... 175
5. The abuse of national security and concluding remarks 177

Waakhond zonder tanden

Over de media en inlichtingendiensten in België

Kristof CLERIX	181
1. Inleidende <i>case study</i> : berichtgeving over de <i>War on Terror</i>	181
2. De media als vierde macht	183
3. Drie rollen voor de nieuwsmedia	184
4. Uitdagingen bij berichtgeving over geheime diensten	185
5. Uitstekend werkkader voor journalisten	189
6. Chronisch gebrek aan specialisatie.....	190
7. Weinig bronnen voor berichtgeving over geheime diensten.....	193
7.1. Actieve communicatie door de diensten zelf	193
7.2. Toezichtorgaan Vast Comité I.....	200
7.3. Politici	201
7.4. De academische wereld.....	203
7.5. Maatschappelijk middenveld.....	204
7.6. Archieven	204
7.7. Wet op de openbaarheid van bestuur	207
7.8. Lekken	207
8. Besluit.....	209

Hoofdstuk III.

Het Vast Comité I voor het voetlicht 211

Chapitre III.

Le Comité permanent R sous le feu des projecteurs 211

Torture numbers, and they'll confess to anything

Een analyse van twintig jaar toezichtonderzoeken, studies en adviezen

Wauter VAN LAETHEM en Johan VANDERBORGHT	217
1. De onderzoeken, studies en adviezen gekwantificeerd.....	218
2. De initiator van het onderzoek, de studie of het advies	225
2.1. Op wiens initiatief opent het Comité toezichtonderzoeken?	225
2.2. De initiator van de studies en adviezen	230
3. Het voorwerp van onderzoek.	231
3.1. De gecontroleerde diensten	231
3.2. De gecontroleerde opdrachten	232
4. Verloop van een toezichtonderzoek	234
4.1. Van onderzoeksvoorstel tot activiteitenverslag	234

4.2. De doorlooptijd	235
5. Enkele inhoudelijke aspecten	237
5.1. Punctuele versus thematische onderzoeken	237
5.2. Waardeoordelen en (het gebrek aan) een referentiekader	238
5.3. Aanbevelingen van het Vast Comité I	240
6. Besluit	242

Speak softly and carry a big stick

Over de eerste pet van de Dienst Enquêtes I: meewerken aan toezichtonderzoeken

Frank FRANCEUS	245
1. De rol van de Dienst Enquêtes I	245
2. Uitgebreide bevoegdheden: ‘a big stick’	246
3. De praktijk: ‘speak softly’	249
4. Veranderende onderzoeksmethodologie	250
5. Een blik op de toekomst?	251

Le traitement des plaintes et des dénonciations : une mission distincte pour le Comité ?

Gérald VANDE WALLE	253
1. Le cadre légal	253
1.1. Quels services peuvent être visés ?	253
1.2. Qui peut porter plainte ou faire une dénonciation ?	254
1.3. Qu’est-ce qu’une plainte et qu’est-ce qu’une dénonciation ?	254
1.4. L’objet des plaintes et des dénonciations	256
1.5. Déroulement d’une enquête	256
1.6. A quoi peut mener une telle enquête ?	257
2. Un aperçu des plaintes et dénonciations traitées par le Comité permanent R	258
2.1. Quelques chiffres	258
2.2. De quoi se plaint-on à l’égard d’un service de renseignement ?	260
2.3. Que dénonce-t-on ?	265
3. Conclusions	267

L’Organe de recours en matière d’habilitations, d’attestations et d’avis de sécurité

Guy RAPAILLE	269
1. La loi et la pratique de la loi	270
2. Quelques chiffres	272
3. Quelques points d’attention de la jurisprudence de l’Organe de recours	274

4.	Conclusion	277
Het Vast Comité I als rechter inzake bijzondere inlichtingenmethoden		
	Peter DE SMET	279
1.	De verschillende methoden in vogelvlucht.....	279
2.	De jurisdictionele controle van naderbij bekeken	283
2.1.	Het wettelijk kader en de wettelijke mogelijkheden	283
2.2.	De praktische invulling	286
2.3.	Enkele (kritische) kanttekeningen.....	288
3.	De jurisdictionele rol in cijfers.....	291
4.	Conclusie: een belangrijke taak met een enorme meerwaarde voor het toezicht	294
Een <i>parlementair</i> controleorgaan met een <i>gerechtelijke</i> opdracht...		
Over de tweede pet van de Dienst Enquêtes I		
	Pierre NIVELLE.....	295
1.	Uitgangspunten voor de gerechtelijke taak van de Dienst Enquêtes I ..	296
2.	Wettelijke beschikkingen	297
3.	Invulling van de gerechtelijke taak en organisatie van de Dienst Enquêtes I	299
4.	De gerechtelijke taak in de praktijk	300
5.	Doorstroming van gerechtelijke informatie naar het Vast Comité I....	303
6.	Samenloop tussen een toezicht- en een strafonderzoek.....	303
7.	Conclusies.....	304
De interne keuken van het Comité		
	Wouter DE RIDDER en Bernard CORNUT	307
1.	<i>Starting from scratch</i>	307
2.	Het Comité als collegiaal orgaan	308
3.	De administratieve en logistieke ondersteuning	309
4.	De Dienst Enquêtes I	310
5.	Koken kost geld	311
6.	Van eentjes en nulletjes en <i>firewalls</i>	314
7.	Openheid, discretie en veiligheid	315

Hoofdstuk IV.

Het Vast Comité I en zijn relatie met de gecontroleerde diensten en de vier machten	317
--	-----

Chapitre IV.

Le Comité permanent R et ses relations avec les services contrôlés et les quatre pouvoirs	317
--	-----

Ne rien cacher et ne pas mentir

Un témoignage sur la relation entre le service de renseignement militaire et le Comité permanent R

Paul GEORIS	323
-------------------	-----

1. Trois personnalités ‘neuves’	323
2. Le SGR dans les années ’90.	324
3. La relation entre le Comité permanent R et le SGR : la découverte de l’inconnu	325
4. Les différentes facettes du rôle du Comité permanent R	326
5. Conclusion	327

Toezicht op het OCAD

André VANDOREN	329
----------------------	-----

Parlementair toezicht na de Toezichtwet

Hans VANHEVELE	333
----------------------	-----

1. De basisprincipes van het parlementair toezicht	335
2. De relatie tussen het Vast Comité I en het Parlement	337
2.1. Eén gemengde werkgroep	337
2.2. Twee bijzondere commissies	338
2.3. Twee afzonderlijke Begeleidingscommissies	344
3. Een blik op de toekomst	348

Het Ministerieel Comité voor inlichting en veiligheid: onbekend en onderbenut?

Brice DE RUYVER	353
-----------------------	-----

1. ‘Crisissen zijn opportuniteiten’ als rode draad in de historiek van het Belgische veiligheidsbeleid	353
2. De aanloop naar de oprichting van het Ministerieel Comité	356
3. De oprichting van het MCIV en van het CIV	358
4. Vijftien jaar Ministerieel Comité en College voor inlichting en veiligheid: enkele vaststellingen	364

Enkele aspecten van de relatie tussen het Vast Comité I en het gerecht Johan DELMULLE en Ann FRANSEN	369
1. De relatie tussen de onderzoeksbevoegdheid van het Comité en het geheim van het strafonderzoek	369
2. Visie op het 'prejudicieel advies' van het Vast Comité I	375
3. De cultuur van het geheim: méér dan een reflectie waard	376
Médias et secrets renforcés Marie-Cécile ROYEN	381
1. Le Comité permanent R a bonne presse	381
2. Le rapport, les enquêtes, le Parlement et l'impatience journalistique... ..	382
3. La protection du journalisme professionnel	385
Le Comité permanent R et les services contrôlés De la confrontation à l'acceptation David STANS, Veerle PASHLEY et Marc COOLS	387
1. Qu'entendre par « services contrôlés » ?	387
1.1. La communauté du renseignement	387
1.2. Les acteurs du renseignement	388
1.3. Qui est soumis au contrôle ?	389
2. La relation légale entre les services contrôlés et le Comité permanent R	392
2.1. Un équilibre en vue de rassurer les services	392
2.2. Ambiguïté	394
2.3. Une position « dominante » sur les services ?	394
2.4. Le renforcement de l'autorité	397
2.5. La notion de « détachement » du personnel	398
2.6. La relation avec les citoyens	399
3. La perception de la relation par les acteurs	400
3.1. Une relation tendue entre les contrôleurs et les contrôlés	401
3.2. Amélioration de la coopération	403
4. Conclusion	405

Hoofdstuk V.	
Het gras is (niet altijd) groener aan de overkant	407
Chapitre V.	
L’herbe (n’)est (pas toujours) plus verte ailleurs	407
Practical principles – Principled practices	
28 years of independent review of security intelligence in Canada	
Susan POLLAK	413
1. What works?	414
1.1. Unfettered access	414
1.2. Independence	415
1.3. A symbiotic pairing	415
2. Revamping review – The times, they are a’changing	416
3. The way ahead – What are the challenges?	417
3.1. Maintaining public trust	417
3.2. Partnering with Parliament	417
3.3. Complaints – the long and winding road	418
3.4. Changes to the accountability framework	418
4. Looking ahead	419
Le modèle belge de contrôle des services de renseignement vu de France : exercice critique autour d’une source d’inspiration	
Floran VADILLO	421
1. Un jugement <i>ex abrupto</i> sur le modèle belge	422
2. Une transposition d’idées belges pour pallier l’absence de contrôle des services de renseignement en France ?	425
3. Éloge conclusif	429
A view across the Channel	
Intelligence oversight in the United Kingdom	
Ian LEIGH	431
1. Different types of oversight	431
2. Legitimacy within the UK arrangements	433
3. Bridging the barrier of secrecy	435
4. Safeguarding human rights	438
5. Conclusion	441

Die parlementarische Kontrolle der Nachrichtendienste in Belgien und Deutschland	
Thomas OPPERMANN	443
1. Ordnungsprinzipien der Kontrolle der Geheimdienste	443
2. Die parlamentarische Kontrolle der Geheimdienste in Deutschland ..	445
3. Strukturelle Kontrolle	445
4. Geheimschutz	446
5. Internationale Zusammenarbeit	446
Gluren bij de burens	
Hilde BOS-OLLERMANN	449
1. Een wettelijk kader	450
2. Bijzondere inlichtingenmethoden	451
3. Toezicht op de inzet van bijzondere inlichtingenmethoden	453
3.1. Toezicht vooraf	454
3.2. Toezicht tijdens en nadien	460
3.3. Klachtmogelijkheden	462
3.4. Notificatieplicht	463
4. De positie en werkwijze van het Vast Comité I en de CTIVD	464
4.1. Benoeming, samenstelling en achtergrond	465
4.2. Relatie tot het Parlement	466
4.3. Doelmatigheid of rechtmatigheid?	468
4.4. Naleving van aanbevelingen	469
5. Slotoverweging	470
Who's watching the overseers?	
Ad hoc evaluations of intelligence oversight and control bodies	
Aidan WILLS	471
1. Introduction	471
2. Case studies and a framework for analysis	474
3. Evaluations of intelligence governance: examples from Belgium, Canada, the Netherlands and South Africa	477
3.1. Triggers and context	477
3.2. The evaluation bodies	479
3.3. Terms of reference or mandates	481
3.4. Approaches and methodologies	486
3.5. Access to classified information	489
3.6. Reporting and impact of the evaluations	493
4. Conclusions	496

Epiloog	501
Épilogue	501
Als in een caleidoscoop: een doorkijk op de (puzzel)stukken met het oog op het Vast Comité I	
Prof. em. dr. Cyrille FIJNAUT	505
1. Een rustieke scène aan het Meeusplein	505
2. De onstuimige evolutie van het toezicht	508
3. De institutionele en procedurele encadrering van het toezicht	514
4. De internationalisering van het toezicht	518
Comme dans un kaléidoscope : regard sur les pièces (du puzzle) avec l'œil sur le Comité permanent R	
Prof. dr. ém. Cyrille FIJNAUT	523
1. Scène bucolique square de Meeûs	523
2. L'évolution tumultueuse du contrôle	525
3. L'encadrement institutionnel et procédural du contrôle	532
4. L'internationalisation du contrôle	536
Bijlagen	539
Annexes	539
Bijlage A. Overzicht van de toezichtonderzoeken (1993-2013)	541
Annexe A. Aperçu des enquêtes de contrôle (1993-2013)	541
Bijlage B. Overzicht van studies van het Vast Comité I (1993-2013)	558
Annexe B. Aperçu des études du Comité permanent R (1993-2013)	558
Bijlage C. Overzicht van de adviezen van het Vast Comité I (1993-2013)	560
Annexe C. Aperçu des avis du Comité permanent R (1993-2013)	560
Bijlage D. Leeswijzer	562
Annexe D. Signet	562